

УДК 340:1+347.9

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.3-1.36>**В. М. Фурашев**

кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
радник Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України,
доцент кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

І. В. Солончук

старший викладач кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ІНФОРМАЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО

Стаття присвячена інформаційним правовідносинам у судочинстві. Законодавством України визначено інформацію як об'єкт інформаційних відносин. По суті, інформаційні правовідносини виникають у процесі забезпечення обороту інформації, що включає її створення, обробку, збереження, поширення та знищення. На основі аналізу правових норм у статті досліджуються обмеження та заборони, пов'язані з оборотом інформації, та розглядається питання застосування юридичної відповідальності в судовому порядку за їх порушення. На основі вказаного аналізу визначені конкретні проблемні питання щодо правового регулювання відносин поводження з інформацією на всіх етапах її обороту, встановлених чинним законодавством України. Інформаційне суспільство є суспільством новим, особливим та багатограним. У статті виокремлені проблеми, які виникають внаслідок наявної натепер неоднозначності термінології інформаційного права, зокрема щодо розуміння поняття інформаційного суспільства. Незважаючи на стрімкий розвиток інформаційного права, натепер залишаються питання, які не досить визначені правовою наукою та не врегульовані на законодавчому рівні. Судочинство, як одна зі сфер державного управління, в умовах інформаційного суспільства передбачає широке застосування інформаційних комп'ютерних технологій, що дасть можливість підвищити ефективність правосуддя, впорядкувати організацію органів судової влади, покращити комунікаційні процеси між судами, учасниками справи та державними інституціями. В розвиток термінологічного апарату інформаційного права в статті запропоновано авторське визначення поняття «інформаційне судочинство», розглядається його обґрунтування та зміст. Оскільки права, свободи людини і громадянина захищаються судом, саме судочинство виступає тим офіційним механізмом, який здатний забезпечувати та здійснювати їх захист. Представлена спроба запропонувати шляхи вдосконалення судочинства на основі інтеграції інформаційного права в сферу судочинства. Зроблено висновок про те, що інформаційне суспільство, зважаючи на сучасний розвиток суспільних відносин, вимагає нового судочинства – інформаційного.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційне право, інформаційні правовідносини, інформаційно-комп'ютерні технології, інформаційне судочинство.

Постановка проблеми. Природним бажанням кожної людини є прагнення функціонувати в громадянському суспільстві, яке ще у давньоримській літературі

розбудовувалося на протигагу суспільству нецивілізованому, або ж варварському [1, с. 465]. Особливою властивістю громадянського суспільства є те, що людина, її права та свободи визнаються найвищою цінністю. У сучасних умовах

Конституція України в статті 3 проголошує такі найвищі соціальні цінності, як: людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека. Конституційно закріплюється, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2]. Водночас статтею 55 проголошується положення, що в Україні права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Це положення передбачає, що кожному держава гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Також після використання всіх національних засобів юридичного захисту кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [2]. З огляду на викладене вище, можемо підсумувати, що значення судочинства важко переоцінити. Адже саме судочинство виступає тим офіційним механізмом, який здатний забезпечувати та здійснювати захист основних прав і свобод людини та громадянина.

У цьому аспекті маємо зазначити, що, за даними Центру політико-правових реформ, станом на червень 2019 р. за результатами опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, українські суди загалом мають негативний баланс довіри-недовіри у суспільстві, зокрема: довіряє судам 14% населення, тоді як не довіряє 75% населення (баланс – 61%). Конкретно баланс недовіри щодо місцевих судів становить 56%, щодо апеляційних судів становить 48%, а щодо Верховного Суду дорівнює 40% [3]. Зважаючи на такі негативні показники та постійні триваючі реформи судової влади, постає необхідність нового підходу до розуміння реформування судочинства, який би враховував, зокрема, можливості новітніх інформаційних технологій. Ця стаття є спробою представити пропозиції щодо вдосконалення судочинства на основі інтеграції інформаційного права в сферу судочинства.

Світове співтовариство через процес об'єктивного розвитку розуміє роль і значення інформації та поводження з нею у своєму існуванні. З'являються і будуть з'являтися все нові форми та методи її породження та використання. Тому об'єктивно термін «інформаційне право» все більше входить до вживання у науковців, політиків, державних діячів та ін. Написані сотні, якщо не тисячі, наукових, науково-популярних і публіцистичних статей щодо сутності, ролі і значення інформації на сучасному етапі розвитку світового суспільства, ролі, значення та місця інформаційного права в системі права. Але чомусь, незважаючи на переконливість усіх, за досить рідким винятком, далеко не всі науковці та особливо представники-практики юридичної науки, які теоретично підтримують необхідність та існування такої галузі права, а у практичній реалізації – не «поспішають». Саме тому є логічним, що у студентів – майбутніх правників за спеціалізацією «інформаційне право» виникає питання щодо практичного застосування отриманих знань у цій сфері. На нашу думку, питання є актуальним та непростим з точки зору не стільки відповіді, скільки з позиції реалізації.

Аналіз досліджень. Виконавши аналіз наукових публікацій цього спрямування, можемо стверджувати, що, на жаль, питанню судочинства в контексті інформаційного суспільства та впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у судовій системі України правники не досить приділяють уваги. Співвідношення понять «інформаційне право: інформаційне судочинство» з позиції інформаційного права науковцями взагалі не розглядалося. Наявні окремі дослідження, присвячені питанню інформаційного забезпечення судочинства. Заслуговує на увагу монографія О.В. Бринцева, присвячена дослідженню проблем електронного судочинства в Україні, в якій здійснено огляд загальних проблем інформатизації суспільства, побудови електронного «нового світового порядку», визначено проблеми та перспективи електронного правосуддя як однієї з форм електронного урядування, зроблено огляд європейських стандартів та закордонного досвіду,

досліджено вітчизняні стратегічні плани розвитку електронного судочинства, стан їх імплементації у чинне законодавство та практику [4]. Також являють науковий інтерес праці В.В. Білоус [5], Н.Д. Квасневської [6], Н.В. Кушакової-Костицької [7], В.Б. Пчеліна [8] та інших учених.

Емпіричною базою дослідження є міжнародні та національні нормативно-правові акти. Зокрема, проблемі інформаційного забезпечення судочинства також присвячені міжнародні стандарти правосуддя, зокрема Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології», прийнятий на дванадцятому пленарному засіданні у Страсбурзі 7-9 листопада 2011 р. [9].

Метою статті є аналіз наявних наукових розробок щодо інтеграційних процесів інформаційного права в інформаційному суспільстві, зокрема щодо інформаційних правовідносин у судочинстві, що дасть змогу сформулювати шляхи підвищення ефективності правової охорони правовідносин в інформаційній сфері. Представлена пропозиція запровадження до використання терміна «інформаційне судочинство» із поясненням його змісту.

Виклад основного матеріалу. Законодавцем України визначено об'єкт інформаційних відносин – це інформація та суб'єкти інформаційних відносин – це фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, а також суб'єкти владних повноважень [10]. По суті, інформаційні правовідносини виникають у процесі забезпечення обороту інформації, що включає її створення, обробку, збереження, поширення та знищення.

Нормативно-правові акти України, які регулюють суспільні відносини в сфері забезпечення обігу інформації, накладають певні обмеження на здійснення такого обігу. Так, стаття 37 Конституції України визначає, що в нашій державі забороняються утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади,

пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [2]. Статтею 28 Закону України «Про інформацію» закріплюється неприпустимість зловживання правом на інформацію, що означає, що інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [10]. Статтею 3 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» передбачено неприпустимість зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації, зокрема, прямо забороняються використання друкованих засобів масової інформації для закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства та жорстокості; розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь; пропаганди комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки; популяризації або пропаганди держави-агресора та її органів влади, представників органів влади держави-агресора та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України; втручання в особисте і сімейне життя особи, крім випадків, передбачених законом; заподіяння шкоди честі і гідності особи; розголошення будь-якої інформації, яка може призвести до вказання на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди і згоди його законного представника [11]. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» в статті 6 закріплює неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій. Зокрема, не допускається використання телерадіоорганізацій для вчинення конкретних дій:

поширення відомостей, що становлять державну таємницю, або іншої інформації, яка охороняється законом; закликів до насильницької зміни конституційного ладу України; закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті; необґрунтованого показу насильства; пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження; трансляції програм та передач, у яких телеглядачам та/або радіослухачам надаються послуги з ворожіння та гадання, а також платні послуги у сфері народної та/або нетрадиційної медицини; трансляції програм або їх відеосюжетів, які можуть завдати шкоди фізичному, психічному чи моральному розвитку дітей та підлітків, якщо вони мають змогу їх дивитися; трансляції телепередач, виготовлених після 1 серпня 1991 року, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України; трансляції аудіовізуальних творів (фільмів, телепередач, крім інформаційних та інформаційно-аналітичних телепередач), одним із учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, оприлюдненого на вебсайті центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв (учасником аудіовізуального твору вважається фізична особа, яка брала участь у його створенні під власним ім'ям (псевдонімом) або як виконавець будь-якої ролі, виконавець музичного твору, що використовується в аудіовізуальному творі, автор сценарію та/або текстів чи діалогів, режисер-постановник, продюсер); розповсюдження і реклами порнографічних матеріалів та предметів; пропаганди наркотичних засобів, психотропних речовин з будь-якою метою їх застосування; поширення інформації, яка порушує законні права та інтереси фізичних і юридичних осіб, посягає на честь і гід-

ність особи; здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність. Також забороняється використання у програмах та передачах на телебаченні і радіо прихованих вставок, які впливають на підсвідомість людини та/або чинять шкідливий вплив на стан їх здоров'я [12].

Цілком зрозуміло, що наведене вище не повною мірою відображає обсяг і спрямованість обмежень та прямої заборони організації та здійснення процесів обороту певної інформації, але характеризує чіткість встановлених правовідносин, які держава має охороняти, шляхом встановлення факту порушення правовідносин і притягнення порушників до юридичної відповідальності. Згідно з частиною 1 статті 27 Закону України «Про інформацію» порушення законодавства України про інформацію тягне за собою чітко визначену, згідно із законами України, відповідальність: дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну [10]. Зрозуміло, що здебільшого йдеться про судовий порядок застосування такої відповідальності.

Відповідно до положень статті 125 Конституції України та статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і чітко визначається законом. Так, Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди для розгляду окремих категорій справ. Важливим моментом є те, що вищі спеціалізовані суди діють виключно як суди першої та апеляційної інстанцій. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Вищими спеціалізованими судами є Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Необхідно відзначити, що створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Виникає питання: до юрисдикції якого суду слід відносити правопорушення в інформаційній сфері? Адже для визначення юрисдикції необхідно також враховувати правовідносини, які виникають під час забезпечення обороту та поводження з інформацією.

З метою визначення відповідності та повноти досліджуваного питання, крім

обмежувальних та заборонювальних спрямованостей інформації, вважаємо за необхідне розглянути спрямованість порушень в інформаційній сфері, за які чинним законодавством передбачена юридична відповідальність. Так, Закон України «Про доступ до публічної інформації» в частині першій статті 24 встановлює, що відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень: ненадання відповіді на запит; ненадання інформації на запит; безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію; неоприлюднення інформації відповідно до встановленого порядку; надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації; несвоєчасне надання інформації; необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом; нездійснення реєстрації документів; навмисне приховування або знищення інформації чи документів [13]. Господарський кодекс України в частині 3 статті 162 передбачає відповідальність за протиправне використання комерційної інформації, що належить суб'єкту господарювання; в статтях 251 та 252 встановлюється відповідальність неподання чи несвоєчасне подання передбаченої законом інформації, або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням [14]. Цивільний кодекс України визначає порушення та ступінь відповідальності у напрямках: спростування недостовірної інформації (ст. 277); заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278); право на інформацію (ст. 302); право на таємницю кореспонденції (ст. 306); захист інтересів фізичної особи під час проведення фото-, кіно-, теле- та відеозйомок (ст. 307); надання покупцеві інформації про товар (ст. 700) [15]. Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за такі дії: поширювання неправдивих чуток (ст. 173¹); порушення законодавства у сфері захисту персональних даних (Ст. 188³⁹); незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 195⁵); порушення права на інформацію та права на звернення

(ст. 212³); порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію (ст. 212⁵); здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем (ст. 212⁶); виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск (ст. 212¹³) [16]. Кримінальна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері встановлюється Кримінальним кодексом України. Зокрема, Розділом XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» встановлюється перелік діянь, які прямо можемо віднести до категорії кіберзлочинів, а саме: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361); створення з метою використання, розповсюдження або збуту, а також розповсюдження або збут шкідливих програмних чи технічних засобів, призначених для несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361¹); несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створеної та захищеної відповідно до чинного законодавства (ст. 361²); несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї та несанкціоновані перехоплення або копіювання інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах),

автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, якщо це призвело до її витоку, вчинені особою, яка має право доступу до такої інформації (ст. 362); порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, вчинені особою, яка відповідає за їх експлуатацію (ст. 363); перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку (ст. 363¹) [17]. Також до кіберзлочинів можемо відносити такі діяння, визначені Кримінальним кодексом України: незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації (ст. 359); умисне пошкодження кабельної, радіорелейної, повітряної лінії зв'язку, проводового мовлення або споруд чи обладнання, які входять до їх складу, якщо воно спричинило тимчасове припинення зв'язку (ст. 360); умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376¹); державна зрада (ст. 111); порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163); незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського

права і суміжних прав (ст. 176); незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу (ч. 1 ст. 182); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301). Крім зазначеного вище, необхідно звернути увагу на положення інших статей Кримінального кодексу України, які встановлюють юридичну відповідальність за правопорушення у сфері поводження з інформацією, зокрема за: розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132); незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145); порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст. 177); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220⁻¹); незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232); незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232¹); приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232²); приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238); публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258²); заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295); знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (ст. 298¹); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300); розголошення державної таємниці (ст. 328); втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329); передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері

оборони країни (ст. 330); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383); завідомо неправдиве показання (ст. 384); пропаганда війни (ст. 436); виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436¹) [17].

Водночас необхідно пам'ятати, що відповідно до частини першої статті 12 Закону України «Про доступ до публічної інформації» посадові та службові особи не підлягають юридичній відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довіллю [13].

На нашу думку, аналіз інформаційних правовідносин, правовідносин поводження з інформацією на всіх етапах її обігу, встановлених чинним законодавством України спрямованостей правопорушень в інформаційній сфері, навіть у поєднанні з аналізом інформаційної бази Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), не дає відповіді на питання: до юрисдикції якого суду належать правопорушення в інформаційній сфері?, але дає змогу констатувати незадовільний стан правоохоронної діяльності в інформаційній сфері.

Завданням суду в Україні, відповідно до статті 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», є забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [18]. Право на справедливий суд гарантується на міжнародному рівні, зокрема статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікованою Україною ще в 1997 році [19; 20]. Відповідно до положень Конвенції право

на справедливий суд передбачає, що кожному гарантується право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [19]. Також Україна ще в 1973 р. ратифікувала Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [21], який зобов'язує Україну, як державу-учасницю, забезпечувати кожному, чиї права і свободи, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні (п. «а» ч. 3 ст. 2 Пакту), забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними (зокрема, судовими) властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту (п. «в» ч. 3 ст. 2 Пакту) [22].

Судочинство є самостійною галуззю державної діяльності, важливою та особливою. Адже виключно суди здійснюють правосуддя в Україні. І згідно з ч. 1 ст. 124 Конституції України не допускаються делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами [2]. На думку Ярослава Романюка, судочинство як специфічна сфера діяльності держави має на меті здійснення правосуддя, тобто відновлення справедливості в законний спосіб шляхом постановлення судом обґрунтованого рішення та його виконання. Водночас змістове наповнення поняття судочинства в його широкому розумінні не обмежується лише реалізацією судами таких повноважень у процесуальний спосіб, а виходить за формальні рамки процесу як такого та охоплює питання організації судової влади загалом, суддівського самоврядування, побудови судової системи, її функціонування та фінансування, взаємин судів та органів судової влади з органами законодавчої та виконавчої влади, правил добору суддів, їх кар'єри, поведінки, відповідальності за проступки та звільнення тощо. Всі ці елементи є частинами єдиного механізму, покликаного забезпечити життєдіяльність ефективної та доступної судової системи [23, с. 9].

Такий особливий конституційний статус судів та судової влади вимагає виважених підходів до реформування судочинства. Адже не завжди нововведення є ефективними, вчасними, дієвими та результативними. Проаналізувавши низку нормативних документів як національних, так і міжнародних, вивчивши наукові пропозиції недавнього періоду та дослідивши міжнародний досвід щодо реформування судочинства, маємо на меті представити власну позицію щодо вдосконалення судочинства в Україні завдяки широким можливостям інформаційних комп'ютерних технологій.

Як влучно висловлюється О.В. Бринцев, весь світ, у тому числі і Україна, стрімко рухається вперед у напрямі побудови нового інформаційного суспільства [4, с. 4]. На думку В.А. Копилова, є складним завданням сформулювати визначення інформаційного суспільства, адже інформаційне суспільство є суспільством особливим, яке ще не було відоме історії [24, с. 16]. Б.А. Кормич основною характеристикою інформаційного суспільства називає стрімке зростання всепроникної інформації у всі сторони життєдіяльності такого суспільства. Але розглядати інформаційне суспільство Б.А. Кормич пропонує не як явище, що вже відбулося, а як процес, пов'язаний із різними сферами життєдіяльності людства – економікою, правом, організацією публічної влади, політикою, соціальною сферою та ін. Процес формування інформаційного суспільства є одним з елементів глобалізації, водночас цей процес у різних державах відбувається різними темпами. Насамперед процес формування інформаційного суспільства охоплює економічно розвинені країни, які за показниками інформатизації суспільства перебувають в авангарді світової цивілізації [25, с. 17-18].

У межах цієї роботи дослідження базуються на визначенні О.А. Баранова, а саме: інформаційне суспільство – це суспільство, в якому вся сукупність суспільних відносин з метою підвищення ефективності людської діяльності в різних сферах (політиці, економіці, публічному управлінні, військовій справі, освіті, культурі, розвагах, особистому житті тощо)

реалізується на основі максимального використання інформаційних комп'ютерних технологій [26, с. 33]. Однією з ознак інформаційного суспільства є переведення максимальної кількості комунікацій звичайної життєдіяльності людини в електронну, інформаційну форму. Судочинство є однією з таких сфер [4, с. 4]. Саме тому застосування інформаційних комп'ютерних технологій надає можливість підвищення ефективності правосуддя, впорядкування організації органів судової влади та покращення комунікаційних процесів між судами, учасниками справи та державними інституціями.

Дослідивши наукову думку такого спрямування, можемо стверджувати, що є пропозиції оперувати терміном «електронне правосуддя». Зокрема, О.В. Бринцев відносить систему правосуддя до секторів електронного урядування поряд з іншими сервісами державних владних та управлінських послуг. Електронне правосуддя розглядається як один з елементів електронної демократії, метою впровадження якої є забезпечення доступності, підзвітності, ефективності зворотного зв'язку, інклюзивності, прозорості в діяльності органів державної влади. Науковець визначає судову владу як ключовий компонент демократії, і саме тому розглядає електронне правосуддя як найважливішу грань електронної демократії [4, с. 5]. Н.В. Кушакова-Костицька визначає, що в інформаційному суспільстві є інший варіант правосуддя – електронний, тобто на базі інформаційних технологій, що на сучасному етапі містить автоматизацію певних судових процедур та спрощення інформування зацікавлених осіб через Інтернет, засоби мобільного зв'язку тощо. Науковець звертає увагу, що нині в юриспруденції з'явилися нові поняття, а саме: електронне правосуддя, електронне судочинство, електронний суд або суд онлайн тощо, які є результатом фактичного використання новітніх технологій і їх законодавчого закріплення в галузі судочинства [7, с. 104-105]. В.В. Білоус говорить про впровадження електронного (віртуального) судочинства та про інформатизацію судочинства, що в Україні поки що зводиться лише до автоматичного розподілу

судових справ, фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувальних технічних засобів, автоматизованої системи документообігу та окремих випадків віртуального процесу з використанням відеоконференцзв'язку, які, по суті, стали додатковими стосовно наявних традиційних процедур взаємодії суду та учасників судового процесу. На думку науковця, впровадження справжнього електронного (віртуального) судочинства передбачає побудову широко розгалуженої системи не лише фіксації судових процесів, а й способів комунікації учасників судочинства, проведення дистанційного розгляду судових справ, функціонування банку даних справ і судових рішень та інших автоматизованих банків даних, автоматизованих інформаційно-пошукових систем, автоматизованих робочих місць, програмно-апаратних комплексів, програмно-технічних комплексів, систем автоматизованого прийняття рішень, систем підтримки прийняття рішення та систем підтримки судової експертизи, автоматичного формування статистичної звітності про діяльність судів, розподіл навантаження на суддів тощо [5, с. 291-292].

Зважаючи на неоднозначність наукової думки та відсутність конкретизованих та обґрунтованих визначень, вважаємо дискусійною таку термінологію.

Водночас слід зауважити, що є науковці, які ставляться до «нового світового порядку», повністю заснованого на інформаційних технологіях, із особливою обережністю та застерігають від суцільної інформатизації суспільних відносин. Дехто вбачає в цьому початок кінця людства та називає всеосяжне запровадження електронних засобів реалізації природних прав і свобод людини не інакше як «крок на шляху до заганняння людини в залежність від систем тотального контролю над особистістю» [4, с. 4].

Висновки. З огляду на вищезазначене, можемо зробити такі висновки:

1) з розвитком світового суспільства докорінно змінюються не лише роль та місце інформації у життєдіяльності кожної людини, нації, держави та світу в цілому, але й суспільні відносини, які виникають під час процесів забезпечення обороту

інформації. Такі зміни пов'язані з науково-технічним прогресом, який суттєво впливає на механізм та інструментарій створення, спрямованості та поширення інформації. Низький рівень правоохоронної діяльності в інформаційній сфері в майбутньому матиме руйнівні наслідки для національної самоідентифікації, державності та міждержавних відносин;

2) судочинство в інформаційному суспільстві вже не може функціонувати в тому «класичному» вигляді, як це мало місце ще кілька років тому. Сучасний розвиток суспільних відносин вимагає нового судочинства – інформаційного судочинства;

3) у зв'язку з відсутністю поняття вважаємо за необхідне ведення в юридичну теорію і практику поняття «інформаційне судочинство». Не претендуючи на однозначність, пропонуємо в понятті «інформаційне судочинство» розуміти весь комплекс процесуальних дій (подання заяв, скарг, прийняття рішень учасниками процесуальних дій, перегляд рішень, порядок виявлення, розслідування злочинів, передачі матеріалів кримінальних справ до суду тощо), пов'язаних з порядком розгляду та вирішення судом справ щодо спорів, які виникають з інформаційних правовідносин та правовідносин, зумовлених процесами забезпечення обороту інформації. Цілком природно, що реалізація такої пропозиції вимагає внесення деяких змін до наявної в Україні системи судочинства, зокрема до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». На наш погляд, відправлення інформаційного судочинства має здійснюватися відповідним вищим спеціалізованим судом, окремо утвореним, або ж на базі та у розвиток Вищого суду з питань інтелектуальної власності, а також на основі спеціалізації суддів місцевих загальних судів та апеляційних судів;

4) ефективність інформаційного судочинства залежить не лише від системи судоустрою та спеціалізації суддів, але і від системи законодавства в інформаційній сфері та його термінологічного апарату. Погоджуємося з думкою О.А. Баранова про те, що нині є певна неоднозначність щодо визначення дефініції «інформаційне суспільство», а наслідком такої невизначеності

стало поширення низки не досить обґрунтованих термінів, у тому числі терміна «електронний суд» [26, с. 32]. Логічність структури, виключення дублювання та неоднозначності трактування положень законів та термінів є головною запорукою подальшого розвитку інформаційного права та ефективності інформаційного судочинства як його невід'ємного складника. На наш погляд, є своєчасним започаткування в Україні нового етапу правової реформи відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 7 липня 2019 р., одним із напрямів якої є підготовка та узагальнення пропозицій стосовно змін до Конституції України, законодавства про організацію судової влади, здійснення правосуддя та статус суддів, законодавства про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства, а також стосовно розвитку юридичної освіти, реформування органів правопорядку [27].

Список використаної літератури:

1. Загальна теорія держави і права : підручник / За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2009. 583 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Судова реформа очима громадян: що може позитивно вплинути на довіру до суду? *Центр політико-правових реформ*: вебсайт. URL: <http://www.pravo.org.ua/ua/news/20873806-sudova-reforma-ochima-gromadyan-scho-mogee-pozitivno-vplivnuti-na-doviru-do-sudu> (дата звернення: 14.08.2019).
4. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с.
5. Білоус В.В. Інформатизація судочинства як гарантія конституційного права на доступ до правосуддя. *Конституція України – основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23–24 черв. 2011 р. Харків, 2011. С. 289–295.
6. Квасневська Н.Д. Інформаційне забезпечення судоустрою та судочинства в Україні. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 182–188. URL: file:///C:/Users/Ira/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/pp_2015_4_26.pdf (дата звернення: 18.08.2019).
7. Кушакова-Костицька Н.В. Електронне правосуддя: українські реалії та зарубіжний досвід. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 103–109.
8. Пчелін В.Б. Сутність інформаційного забезпечення адміністративного судочинства України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 39, т. 2. С. 22–25. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5631/Sutnist%20informatsiinoho%20zabezpechennia_Pchelin%20V%20B_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.08.2019).
9. Судочинство та інформаційні технології: Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів, прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7–9 лист. 2011 р.) / Міжнародний стандарт судочинства. URL: <http://court.gov.ua/inshe/mss/> (дата звернення: 19.08.2019).
10. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
11. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 1. Ст. 1.
12. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.
13. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
14. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
15. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 35.
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51, ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 20.07.2019).
17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

18. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст. 545.
19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція, Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.07.2019).
20. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
21. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-08> (дата звернення: 15.07.2019).
22. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт, Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 15.07.2019).
23. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства: Збірка європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства / Проєкт Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя», Проєкт ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні». Київ, 2015. 708 с.
24. Копилов В.А. Информационное право : учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Юрист, 2002. 512 с.
25. Кормич Б.А. Информационное право : підручник. Харків : БУРУН і К, 2011. 334 с.
26. Баранов О.А. Правові проблеми «електронної демократії». *Інформація і право*. 2017. № 1 (20). С. 28-38.
27. Питання Комісії з питань правової реформи : Указ Президента України від 7 липня 2019 № 584/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/584/2019> (дата звернення: 20.07.2019).

Furashev V., Solonchuk I. Information law: information court proceedings

The article is devoted to information relations in legal proceedings. The legislation of Ukraine defines information as an object of information relations. Information relationships arise in the process of ensuring the turnover of information, including its creation, processing, storage, distribution and destruction. The article analyzes the provisions of the legislation of Ukraine governing the relations related to information turnover. The article explores the restrictions and prohibitions associated with the circulation of information and addresses the issue of judicial liability for infringement. The article identifies specific problematic issues regarding the legal regulation of relations with the information at all stages of its turnover, established by the current legislation of Ukraine. The article deals with the information society, which is a society new, special and multifaceted. The article describes the problems that arise from the ambiguity of the terminology of information law, in particular regarding the understanding of the concept of information society. Despite the rapid development of information law, questions remain that are not sufficiently defined by legal science and are not regulated at the legislative level. Court proceedings, as one of the spheres of public administration, in the information society envisages the widespread use of computer information technologies, which will increase the efficiency of justice, streamline the organization of the judiciary, improve communication processes between courts, participants in the case and public institutions. The article proposes the author's definition of the concept of information justice, discusses its rationale and content. Rights, freedoms of man and citizen are protected by the court. The judiciary is the official mechanism capable of securing and protecting them. The article proposes ways to improve the judiciary based on the integration of information law in the field of justice. The article concludes that, in view of the modern development of social relations, the information society requires a new legal process – information court proceedings.

Key words: *information, information society, information law, information relations, information and computer technologies, judiciary, court, information court proceedings.*